

TÜRKİYE'DE PALEONTOLOJİ'NİN GELİŞMESİNDE İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NİN ETKİNLİĞİ

THE EFFECTIVENESS OF ISTANBUL UNIVERSITY FOR DEVELOPING PALEONTOLOGY IN TURKEY

Engin MERİÇ

Moda Hüseyin Bey Sokak No: 15-4, 34710 Kadıköy/İSTANBUL,

Yayına Geliş (Received): 10.12.12, Yayına Kabul (Accepted): 27.02.13

ÖZ: Bu makalede İstanbul Üniversitesi'nin Türkiye'de paleontolojinin gelişmesine olan katkıları, bu kurumdan mezun olarak gerek akademide ve gerekse uygulayıcı kuruluşlarda paleontolog olarak görev yapmış kişilerden yola çıkılarak, tanımlanmaya çalışılmıştır. 1933 Üniversite Reformu sonucunda İstanbul Üniversitesi Jeoloji Enstitüsünde başlayan eğitim ve araştırma çalışmaları kapsamında çok sayıda paleontolog yetişmiş ve önce İstanbul Üniversitesinde sonra da MTA gibi uygulayıcı kuruluşlarda görev almışlardır. Günümüzde jeoloji lisans ve bu bağlamda paleontoloji konusunda öğrenim yapılan 34 üniversitemiz bulunmasına rağmen, paleontoloji değişik nedenlerle hakettiği ilgiyi görmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Paleontoloji, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

ABSTRACT: In this paper contribution of Istanbul University to the development of Palaeontology in Turkey is addressed. This is based on the palaeontologists educated at the Istanbul University and served then at the academia and/or in the industry. Starting in 1933 after the "University Reform" many palaeontologists have been educated at the Institute of Geology of Istanbul University and they started to work at the Istanbul University and then in institutions like MTA (Geological Survey of Turkey) in Ankara. Although today in Turkey at 34 universities Geology and within this frame Palaeontology is taught, it does not receive enough attention for various reasons.

Key Words: Paleontology, Istanbul University, Turkey

GİRİŞ

Yerküre'nin çeşitli özelliklerini; oluşum, gelişim ve içermiş olduğu farklı elemanları inceleyen bilim jeolojidir. Genel Jeoloji, Mineraloji, Petrografi, Paleontoloji, Stratigrafi, Tarihsel Jeoloji, Sedimentoloji ve Uygulamalı Jeoloji gibi farklı dalları içeren jeoloji'nin önemli disiplinlerinden biri de paleontoloji'dir (Fosil Bilim). Kendi içinde önce hayvan ve bitki kökenli iki gruba ayrılan bu bilim dalı, hayvanlar konusunda da omurgalı ve omurgasız gruplar olarak iki, omurgasız grubu da makro ve mikropaleontoloji olarak tekrar iki grup olarak belirtilebilir. Yani paleontoloji biliminin çalışma dalları çok fazla olup, bir paleontolog'un her dalı yeterince bilmesine de olanak yoktur.

TÜRKİYE'DE PALEONTOLOJİNİN GELİŞMESİ ve İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

İstanbul Üniversitesi'nde paleontoloji konusunda yapılmış olan ilk çalışmalar oldukça eski

yıllara uzanmaktadır. Macaristan'lı Abdullah Bey tarafından dönemin başkenti olan İstanbul çevresinden toplanan yaklaşık 1200 adet fosil örneği, 1867 yılında Paris'te düzenlenmiş olan uluslararası bir sergide izleyicilere sunulmuştur.

Yine, Paris'te "*Museum d'Histoire Naturelle*" e bağışlanan bu fosiller dönemin tanınmış paleontologlarından Verneuil tarafından tanımlanmış ve yayınlanmıştır. *Pleurodictyum constantinopolitanum* Verneuil (Şekil-1) ile Trilobit'lerden *Cryphaeus abdullahi* Verneuil buna örnek olarak gösterilebilir.

Bunu izleyen yıllarda, 1933'de İstanbul Darülfünun'u'nun kapatılması ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca yeni bir üniversite olarak İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşundan itibaren, Fen Fakültesi'nin Tabiiye Bölümü'nde jeoloji dersleri okutulmaya başlanmıştır.

Şekil 1. İstanbul Üniversitesi Jeoloji Müzesi'ndeki *Pleurodictyum constantinopolitanum* Verneuil örneği.

Figure 1. The *Pleurodictyum constantinopolitanum* Verneuil sample in the collections of Istanbul University Geology Museum.

Jeoloji biliminin, değinilen bölümde ayrıntılı bir şekilde gelişmesini takiben, 1935 yılında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü’nün kurulması ile o dönemlerdeki Tabiye mezunlarına yeni iş alanları açılmıştır. Bu dönemde Tabiye öğrenciler arasında paleontoloji konusuna yönelmiş olanların sayısı oldukça dikkat çekicidir.

Rahmetli hocamız Ord. Prof. Dr. Hamit Nafiz PAMİR Bey’in İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi’nde 1972 yılı Nisan ayında verdiği konferansında değindiği üzere, Ağustos 1993’de kaybettiğimiz Prof. Dr. Suat ERK Bey bu konudaki öncülerden biridir. Prof. Dr. Suat ERK 1938 yılında M.T.A Enstitüsü adına İsviçre’ye giderek Basel Üniversitesi’nde, Bursa yöresinden derlemiş olduğu Fusulinidae’ler üzerinde doktora çalışmalarına başlamış ve 1942 yılında Dr. unvanını alarak yurda dönmüştür. Yine ilkler arasında bulunan rahmetli Doç. Dr. Recep EGEMEN Bey Karbonifer bitki fosilleri üzerinde çalışmak üzere Hollanda’ya ve rahmetli Dr. Galip OTKUN Bey’de ammonit’ler üzerinde ihtisas yapmak için İsviçre’ye Cenevre Üniversitesi’ne gönderilmişlerdir.

Daha sonraki dönemde Millî Eğitim Bakanlığı’nca yükseköğretim ve doktora yapmak amacı ile yurt dışına gönderilmiş olan Prof. Dr. İ. Enver ALTINLI, Prof. Dr. İhsan KETİN, Prof. Dr. Fuat BAYKAL ve Prof. Dr. Nuriye Pınar’ın yurda dönüşleri ve İstanbul Üniversitesi’nde görev almaları ile jeolojinin farklı konularında çalışmalar başlamıştır. Prof. Dr. Nuriye PINAR esas konusu olmamakla birlikte, paleontoloji konusunda bazı yayınlar yapmış ve milletvekili seçildiği 1954 yılına kadar bölümde paleontoloji dersini vermiştir.

Bu genel özetlemeden sonra İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Tabiye Bölümü mezunları arasında paleontoloji konusunda yetişmiş kişiler ile ilgili olarak, İstanbul Üniversitesi ve diğer üniversiteler ile devlet kuruluşlarında çalışanlar olarak şu şekilde bir sıralama yapılabilir: 1938 yılında mezun

olan hocamız Prof. Dr. Atife DİZER, bir süre İstanbul’daki bazı okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra 1942’de asistan olarak göreve başlamış ve 1949 yılında doktora çalışmalarını tamamlayarak Fen Doktoru unvanını almaya hak kazanmıştır. Kendisi İstanbul Üniversitesi’nden mezun olup, yine aynı üniversitede doktora tezi hazırlayan ilk paleontologdur (Şekil-2). 1946’da İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi’nde Jeoloji Bölümü’nün kurulmasıyla ülkemizde ilk kez jeoloji eğitimi bir bütün olarak başlamış, dolayısı ile bu dönemlerin mezunları arasında hem ülkemizde ve hem de ülkemiz dışında isim yapmış değerli paleontologlar yetişmiştir. Özellikle 1960 ve 1970’li yıllarda paleontolojinin çeşitli konularında yetişmiş kişilerin varlığındaki artış dikkat çekicidir.

Rahmetli Prof. Dr. Samime ARTÜZ (Prof. Dr. Ahmet Can OKAY), Karbonifer palinolojisi, Dr. Neriman RÜCKERT-ÜLKÜMEN (Prof. Dr. Fuat BAYKAL) Miyosen balıkları, Dr. Ülker ÖZDEMİR (Prof. Dr. Fuat BAYKAL) Triyas ammonitleri, Prof. Dr. Engin MERİÇ (Prof. Dr. Fuat BAYKAL) Üst Kretase bentik foraminiferleri, Dr. Kazım YAŞLI-MAN ve Dr. Yaşar ERGÖNÜL (Prof. Dr. Ahmet Can OKAY) Karbonifer palinolojisi, Doç. Dr. Aşkın BURŞUK (Prof. Dr. Atife DİZER) Üst Jurasik-Alt Kretase Tintinnid’leri, Prof. Dr. İzver ÖZKAR-ÖNGEN (Prof. Dr. Atife DİZER) Üst Kretase planktik foraminiferleri, Prof. Dr. Mehmet SAKINÇ (Prof. Dr. Atife DİZER) Miyosen bentik foraminiferleri ve Prof. Dr. Sefer ÖRÇEN (Prof. Dr. Atife DİZER) Eosen Nummulites’leri üzerinde çalışmış olan paleontologlardır.

Şekil 2. Prof. Dr. Atife Dizer İstanbul Üniversitesi'ndeki çalışma odasında. Prof. Dizer İstanbul Üniversitesi'nde 1942 yılından başlayarak emekli olduğu 1984 yılına kadar 42 yıl süreyle hizmet etmiştir.

Figure 2. Prof. Dr. Atife Dizer in her office at Istanbul University. She contributed to Istanbul University for 42 years starting from 1942 until 1984, when she was retired.

İstanbul Üniversitesi dışında farklı tarihlerde kurulan üniversitelerde açılmış olan Jeoloji Mühendisliği Bölümlerinde görev almış ve halen görevde olan paleontologların çoğu İstanbul Üniversitesi mezunudur. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde uzun yıllar görev yapan ve Paleozoyik brakiyopodları üzerinde söz sahibi olan Prof. Dr. Cazibe SAYAR bu konuda gösterilecek ilk örnektir. Ege Üniversitesi Fen Fakültesi'ndeki Jeoloji Bölümü, rahmetli Doç. Dr. Recep EGEMEN tarafından kurulmuştur. Yine, bölümümüz mezunlarından olan ve ülkemizde ilk kez algler üzerinde çalışan Dr. Utarit BİLGÜTAY O.D.T.Ü.'de görev almıştır. Çalışmalarına M.T.A Enstitüsü'nde başlayan, Dokuz Eylül Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Sacit ÖZER günümüzde uluslararası üne sahip bir rudist uzmanıdır. Yine aynı bölümde uzun yıllar görev yapmış olan Prof. Dr. Nuran GÖKÇEN doktorasını Paris'te Trakya Havzası Neojen ostra-

kodları üzerinde yapmıştır. Hacettepe ve Çukurova Üniversite'lerinde de görev almış olan meslektaşımız günümüzde emeklilik yaşamını sürdürmektedir. 1970'li yıllarda Fen Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü'nden mezun olan Prof. Dr. Füsun ALKAYA Londra Üniversitesi'nde Pontid'lerden derlemiş olduğu Jurasik ammonitleri üzerinde doktora tezini hazırlayarak ülkemize dönmüştür. Kısa bir süre Yıldız Teknik Üniversitesi, daha sonra da İstanbul Teknik Üniversitesi'nde görev almış olup, Selçuk Üniversitesi'nde çalışmalarına devam etmiş ve bir süre önce kendi isteği ile emekliye ayrılmıştır. Yine 1960'lı yıllarda mezun olan ve K.T.Ü. de görev alan Prof. Dr. Türker ÖZSAYAR Neojen pelesipod ve gastropodları üzerinde doktora yapmış olup, emekliye ayrılmış bir meslektaşımızdır. Ayrıca, aynı üniversitede uzun bir süre görev yaptıktan sonra erken denilebilecek bir dönemde emekliliğini isteyen Doç. Dr. Aşkın BURŞUK İ.Ü.F.F. Jeoloji Bölümü'nden

mezun olmuş değerli bir paleontologdur.

Yakın dönemde ise Yrd. Doç. Dr. Tülay KÖK-SOY (İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi), Selçuk Üniversitesi mezunlarından Yrd. Doç. Dr. Meral KAYA-ÇAĞLAR (Atatürk Üniversitesi Oltu Yerbilimleri Fakültesi) doktora tezlerini İstanbul Üniversitesi’nde tamamlamışlardır. Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü’nde Prof. Dr. Oğuz EROL danışmanlığı ve Prof. Dr. Burhan AYTUĞ’un denetiminde Holosen spor ve polenleri üzerinde doktora çalışmasını tamamlayan Yrd. Doç. Dr. Hatice KUTLUK (Osmangazi Üniversitesi) ile halen bu bölümde görevli olan Dr. Demet ONGAN ve Dr. Elmas KIRCI-ELMAS üniversitemizde yetişmiş paleontologlardır.

Üniversiteler dışında, M.T.A Enstitüsü ve T.P.A.O gibi kuruluşlarda uzun yıllar görev yapan paleontologlar dikkate alındığında; geçmiş dönemdeki Tabiye mezunları arasında bulunan rahmetli Dr. Lütfiye ERENTÖZ ile yine yakın zamanda kaybettiğimiz rahmetli Dr. Cahide KIRAĞLI ilkler arasında yer almaktadırlar.

Dr. Cahide KIRAĞLI mezun olduktan sonra Ankara’da M.T.A Enstitüsü’nde göreve başlamış, bunu izleyen yıllarda 1946-1949 arası dönem için Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü’nce doktora yapmak üzere İngiltere’ye gönderilmiş ve Bristol Üniversitesi’nde Paleozoyik brakiyopod ve mercanları üzerindeki çalışmalarını tamamlayarak yurda dönmüştür. Dr. KIRAĞLI emekli olana kadar uzun yıllar bu Enstitüde paleontoloji servisindeki çalışmalarını sürdürmüştür.

Dr. Lütfiye ERENTÖZ ise yine İ.Ü. Fen Fakültesi Tabiye Bölümü’nden mezun olduktan sonra M.T.A. Enstitüsü’nde görev almış ve Enstitü tarafından 1950 yılında Fransa’ya gönderilmiştir. 1950-1953 yılları arasında Karaman, Adana ve Antakya Neojen havzalarına ait pelesipod ve gastropod’lar üzerindeki çalışmalarını Paris Üniversitesi’nde gerçekleştirmiş, emekli olana kadar yine uzun yıllar Enstitünün Paleontoloji Servisi’nde görev yapmıştır.

Üniversiteler dışındaki bu ilkler dışında Fen Fakültesi Jeoloji Bölümü mezunlarından Necdet KARACABEY-ÖZTEMÜR Hanım Kretase rudist ve pelesipodları üzerinde çalışmış, Türkiye rudist faunası üzerinde çok sayıda yeni cins ve tür bularak, çeşitli yayınlar yapmış ve bunları dünya literatürüne kazandırmıştır. Çalışmaları rudistler üzerinde araştırmalar yapan çok sayıdaki bilim adamı tarafından kaynak olarak gösterilmiştir. Keza Necdet Hanım’ın Prof. Dr. Sacit ÖZER Bey’in yetişmesinde çok büyük katkısı olmuştur. Prof. Dr. Sacit ÖZER, rahmetli Necdet KARACABEY-ÖZTEMÜR adına, 23-25 Haziran 2008’de İzmir’de **“Eighth International Congress on Rudists-Cretaceous Rudists and Carbonate Platforms”** konulu bir kongre düzenlemiştir. Prof. Özer böylece, 1959-1981 tarihleri arasında Türkiye rudistleri hakkında 11 makale yayınlamış ve gerçek bir bilim insanı olan Necdet Hanım’ı bir vefa örneği göstererek onurlandırmıştır.

Mükerrerem TÜRKÜNAL Jurasik ammonitleri, genç yaşta yaşama veda eden gerçekten paleontoloji bilimine gönül vermiş, akademik bir ünvana sahip olmamasına karşın kendisini bu konuda çok iyi yetiştirmiş olan Cemal ÖZTEMÜR Bey Neojen foraminiferleri ve yine rahmetli olan Yunus PEKMEN Bey Paleojen Nummulitidae’leri, Kretase foraminiferleri üzerinde çalışmış olan Mualla SERDAROĞLU ve Paleojen bentik foraminiferleri üzerinde çalışan rahmetli Biler SÖZERİ Maden Tetkik Arama Enstitüsü’nde görev yapmış olan İstanbul Üniversitesi kökenli değerli paleontologlardır. Daha yakın bir zamanda bu Enstitü’de görev alan İbrahim Turan ÇAKMAK, Emel GÜMÜŞ, Ayça SALANCI, Cengizhan BİLGİ, Tufan SÜER, Asuman KESKİN ve Dr. Fatma GEDİK İstanbul Üniversitesi mezunlarındandır.

1950’li yıllarda zamanın hükümetince petrol kanunu’nun çıkartılması ile ülkemize gelmiş olan yabancı petrol şirketleri, özellikle Mobil, Shell, Esso ve Deilmann Petrol gibi kuruluşlarda paleontolog olarak uzun bir süre İstanbul Üniversitesi Fen Fa-

kültesi Jeoloji Bölümü mezunları görev almışlardır. Bunlar arasında halen Amerika Birleşik Devletlerinde Mobil Şirketi'nde çalışmış olan Solmaz ERDOĞAN-ERTÜRK ile yukarıda adı verilen üç şirkette çalışmış olan Hikmet KARACAOĞLU (Esso ve M.T.A.), Sevin TEKER (Mobil ve M.T.A.) ile İltan PEKCAN (Shell ve T.P.A.O), Necdet SOLAK (Deilmann Petrol ve T.P.A.O) gösterilebilir.

İlk milli kuruluşlardan T.P.A.O Batman tesislerinde görev almış olan, İstanbul Üniversitesi mezunu ilk paleontolog Fikriye GÜNGÖR Hanım'dır. Batman'daki laboratuvarın önce Ankara-Gölbaşı'na ve daha sonra günümüz Araştırma Merkezi'ne taşınması ile bu merkezdeki İstanbul Üniversitesi Jeoloji Bölümü mezunu paleontologların sayısı hızla artmıştır. Bu kuruluştaki ilkler arasında Figen YÜKSEL, Mustafa BAYKAL, İsmet SEZGİN, Aybars HÜNERMAN ve Sabri KİRİCİ belirtilebilir.

SONUÇLAR

İstanbul Üniversitesi'nde yetişen ve yine aynı üniversite kökenli olan paleontologlara kısaca değindikten sonra, "Ülkemizde paleontoloji bilimi nereye gelmiştir? Nasıl bir durum sergilemektedir?" bunları düşünelim ve tartışalım. Yukarıda isimlerinden bahsettiğimiz, çoğu emekli olmuş ve bir bölümü bu dünyadan göçmüş olan kişiler hakkında konuşmamız ve fikir beyan etmemiz yersiz olur. Bu gün için en önemli husus, "Türkiye Cumhuriyeti üniversitelerinde ve kamu kuruluşlarında paleontolojinin konumu ve durumu nedir?", konusudur.

Ülkemizde jeoloji eğitiminin hemen hemen 80 yıllık geçmişine baktığımızda paleontoloji konusuna eğilmiş, çalışma ve araştırmaları ile belli bir düzeye erişmiş, İstanbul Üniversitesi mezunu paleontolog sayısının ilk 30 yıllık dönemde oldukça fazla oluşu dikkat çekicidir. Fakat bunu izleyen dönemlerde bu durum özelliğini aynı şekilde koruyamamış, İstanbul Üniversiteli paleontologların sayısı hızlı bir şekilde azalmaya başlamıştır.

İstanbul Üniversitesi dışında Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, O.D.T.Ü., Dokuz Eylül Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi ve K.T.Ü gibi üniversitelerde yetişmiş ve uluslararası ün yapmış paleontologların sayısı hızlı bir şekilde artmış ise de, ülkemizde jeoloji eğitimi yapan üniversite sayısının 34'e ulaşmış olmasına karşın yetişkin paleontolog sayısının mezun olan öğrenci sayısı ile paralel bir gelişme göstermediği acı bir gerçektir. Bunda, son yıllarda dünyamızda hızla gelişen paleontoloji biliminin, öğrencilerin korkulu bir rüya olarak görmesi mi?, paleontoloji konusuna eskisi kadar önem verilmemesi mi?, öğretim programının güncel koşullara göre düzenlenmemesi mi?, ders programlarında paleontoloji dersi saatlerinin gittikçe düşürülmesi mi?, yoksa bu konuda çalışabilecek sabırlı ve azimli genç sayısının gittikçe azalması mı?, yeni üniversitelerde kurulmuş olan Jeoloji Mühendisliği Bölümleri'nde paleontoloji konusu ile hiçbir ilgisi olmayan kişilerin sırf ek ders saatini artırmak amacı ile söz konusu dersi vermeleri mi? etken olmuştur. 34 üniversitenin kaçında paleontoloji dersi gerçekten bu konuda yetişmiş olan öğretim üyelerince verilmektedir? Bu konuda bizlerin önce kendimizi sorgulamamız ve acı da olsa bazı gerçekleri kabul etmemiz gerekir.

Bütün bunlara karşın ülkemizde son 20 yıl içinde hızlı bir şekilde olmasa da paleontolojiye gönül vermiş olan genç araştırmacı sayısının yeniden artmaya başladığı, uluslararası genç isimlerin ortaya çıktığı ve gelecek 10 yıl içinde bu sayının daha da artacağı inancında olduğumu belirtmek isterim. Çünkü paleontoloji biliminin yeterli düzeye erişmemiş olduğu bir ülkede jeoloji biliminin de gelişmesi söz konusu olamaz.

Önümüzdeki 3-4 yıl içinde üniversitelerde görev yapmakta olan paleontologların bir kısmı emekli olacaktır. Sonuçta halen var olan Jeoloji Mühendisliği Bölüm'lerinde geleceği karşılayacak olan paleontologların görev alması gerektiği çok açıktır.

SUMMARY

Education of palaeontologists in Turkey started after the “University Reform” in 1933 at Istanbul University within the frame of “Natural Sciences”. Those palaeontologists started then to work in the universities and in institutions like MTA (Institute of Mineral Research and Exploration).

One of these palaeontologists Atife Dacı (Dizer), graduated in 1938, started to work as an assistant at Istanbul University and completed her doctoral thesis in 1949. She is the first palaeontologists graduated in Istanbul University.

Number of the palaeontologists increased rapidly parallel to the increasing number of universities in Turkey during the period 1950-1980. However, after 1980 number of palaeontologists indicates rather a decreasing trend although the number of geological departments at the universities has reached 34 and number of alumni’s increased.

But, developments during the last 20 years showed that the number of geoscientists, interested in palaeontology, started to increase again.

